



AMASYA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

AMASYA UNIVERSITY
REVIEW OF THE FACULTY OF DIVINITY

ISSN: 2147-7256

Sayı / Issue: 2

Amasya 2014

SİVÂSÎ TEKKESİ VE TASAVVUF TARİHİNDEKİ YERİ*

Nuran ÇETİN**

Öz

Osmanlı toplumunun rûhî ve manevî dünyasında etkili olan tekkelerin sosyal dayanışmanın sağlanması ile ilim, kültür ve sanat ortamının oluşmasında, toplumsal huzuru sağlamaya yönelik hizmetler sunulmasında önemli katkıları olmuştur. Osmanlı döneminde inşâ edilen yapılar arasında sosyal, kültürel, dinî, siyâsî ve iktisâdî etkenlerin tesiriyle tekkelerin oldukça fazla sayıda olduğunu görmekteyiz. Tekkeler gönül ferahlığına ulaşmak isteyen ve karakter bakımından birbirinden farklı türde insanlara kapılarını açmıştır. Onları aynı çatı altında kaynaştırmış, mensuplarını en güzel şekilde geliştirmeye yönelik etkinlikler sunmuştur. Günümüzde Abdülmecid Sîvâsî ve Abdülahad Nûrî'nin türbelerinin bulunduğu tarihî ve kültürel dokunun kendine özgü izlerinin görüldüğü söz konusu tekke Halvetîliğe bağlı Şemsiyye'nin tek kolu olan Sîvâsîliği tanımamız açısından önemlidir. Bu makalede adı geçen mutasavvıflar ile Sîvâsîlik ve mezkûr tekkenin tarihi gelişimi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarîkat, tekke, dergâh, şeyh, derviş.

The Sivasi Lodge and Its Place in Sufism History

Abstract

Dervish lodges that were influential in the spiritual and moral world of the Ottoman Society made important contributions to social solidarity, development of the science, the culture and the art, and the creation of the social peace. We observe that among the founded buildings in the Ottoman period there were too many lodges due to the influence of social, cultural, religious and economic elements. Lodges opened their doors to different kinds of people with distinct habits and characteristics who want to reach contentment. They melted those people in the same pot and also offered activities to improve their members in most beautiful way. The lodge where the shrines of Abdülmecid Sivasi and Abdüle-

* Bu çalışma, *Eyüp Tekkeleri* adıyla Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Tasavvuf Anabilim Dalı'nda tarafımdan yazılan yayınlanmamış doktora tezinin bazı bölümlerinden yararlanılıp genişletilerek ve gözden geçirilerek makale haline getirilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, nuran.cetin@amasya.edu.tr

had Nuri are located and in which the characteristical traces of the historical and cultural fabric are observed is important to get to know Sivasilik, which is the unique brunch of Şemsiyye that is tied to Halvetilik. In this article, the Sufis, Sivasilik and the historical development of the lodges are studied.

Key Words: Mysticism, lodge, dervish lodge, sheikh, dervish.

Giriş

Tekkeler, içinde bulunduğu toplumu dinî, ahlâkî, mânevî yönden eğitmeyi ve geliştirmeyi amaç edinmiştir. Osmanlı döneminde Eyüp'ün manevî ortamına yön veren tekkelerden biri de Sivâsî Tekkesi'dir.

Geçirdiği tarihsel süreç içinde söz konusu tekke "Sivâsî Efendi Tekkesi", "Abdülahad Nûrî Tekkesi", "Şemsi Sivâsî Tekkesi" ve "Abdülmeccid Sivâsî Tekkesi" gibi muhtelif isimlerle anılmıştır. Fizikî konum itibarıyla Eyüp'ün Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi'nde Nişanca Caddesi üzerinde (29 pafta, 151 ada, 35 parsel) yer almaktadır.

Tespit edilebildiği kadarıyla tekkenin adı ilk defa 1199/1784 yılı tekkeler listesinde "Otakçılar civarında Sivâsî Efendi Tekkesi" olarak geçmektedir.¹ Bundan yaklaşık çeyrek asır sonra ise II. Mahmûd'un (1808-1839) kızı Sâliha Sultan'ın 1249/1833'deki düğününe davet edilen listede Halvetî meşâyih arasında "Eyyûb-i Ensârî'de Abdülahad-ı Nûrî Tekkesi şeyhi Seyyid İbrâhim Efendi" ifadeleriyle mezkûr şeyhin adı yer almaktadır.² Bandırmalizâde Ahmed Münib Üsküdârî'nin 1307/1889 tarihli *Mecmûa-i Tekâyâ*'sında Şeyh Tevfik Efendi'nin adı geçmekte olup "Bayrâm-ı şerîflerin dördüncü günü Sünbülüyye usûlü icrâ olunur." kaydına yer verilmektedir.³ Bu ifadeden anlaşıldığı kadarıyla söz konusu tekkede bayram günlerine özgü olarak Sünbülî zikri icrâ edildiğini söyleyebiliriz. Her ne kadar Halvetîliğin Sünbülî koluna ait âyin icrâ edilmiş olsa da söz konusu tekke Halvetiyye'nin bir başka kolu olan Sivâsîliğin

¹ Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkâhlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 13, Ankara, 1981, s. 588.

² Hatice Aynur, "Sâliha Sultan'ın Düğün Töreni ve Şenlikleri", *Tarih ve Toplum*, c. 11, sayı: 61, 1989, s. 34, nr. 3.

³ Bandırmalizâde Seyyid Ahmed Münib Üsküdârî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul, 1307 (1889), s. 14.

İstanbul'daki merkezi olma özelliğini 1925 yılına kadar muhafaza etmiştir.⁴

Eyüp'teki Sivâsî Tekkesi'nin kapısı üzerinde, bayram günlerinde burada dervişlerin zikir yaptığına dair şu ifadeleri içeren tarihsiz bir kitabe yer almaktaydı:

*Bu hâk-ı pâke eyledi neşr-i feyyâz u şeref
Sivâsî Abdülmecîd ol merd-i gavsu'l-vâsilîn*

*Ol hazreti ta'kîb edip tezyîd-i envâr eyledi
Dâmâdıdır Abdülahad Nûrî-i kutbu'l-'ârîfîn*

*Her sâl iki bayramda idüp tecemmu' türbeye
Eylerler erbâb-ı tarîk icrâ-yı âyin-i bihîn*

*Ba'dez-zemân bir ehl-i hayr bu dâr-ı tevhîd-i yap
Her hafta akd-i halka zikir itdi bunda zâkirîn*

*İrfân o iki zâtdan feyz aldı târihini dedi
Ahmed Efendi yaptı bu meydân-ı tevhidi râsin⁵*

Bilindiği üzere tekkelerde haftanın belirli günlerinde dervişlerin katılımıyla zikir meclisi tertip edilirdi. Sivâsî Tekkesi'nin zikir günü perşembeydi.⁶ Mezkûr tekkede *Dâhiliye Nezareti'nin 1301/1883 Tarihli İstatis-tik Cetveli*'ne göre beş erkek ile beş kadının ikâmet ettiği anlaşılmaktadır.⁷

Abdülmecid Sivâsî (ö.1049/1639) İstanbul'a geldiğinde Eyüp'ün Nişanca mevkiinde Reîsülküttâb La'lî Efendi'nin kendisine hediye ettiği bahçe içindeki meskene yerleşti. Vefatına kadar burada yaşadı.⁸ Bu ev görünürde tekke niteliğinde değildi. Fakat ulemâ, devlet erkânı, tarîkat

⁴ Ekrem Işın, "Abdülahad Nûrî", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, c. 1, İstanbul, 1993, s. 22.

⁵ Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr fî Şerh-i Esmâ-ı Esrâr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, no. 2306-2309, c. 3, ss. 361-362.

⁶ Üsküdârî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, s. 14; Reşat Ekrem Koçu, "Dergâhlar", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 8, İstanbul, 1966, s. 4484. 1905-1975.

⁷ Cahit Telci, "İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik", *50. Yıl Atatürkçülük Armağanı*, İzmir, 1994, s. 204.

⁸ M. Baha Tanman, "Sivâsî Tekkesi", *DİA*, c. 37, İstanbul, 2009, s. 288.

şeyhleri, fukarâ ve dervişlerin Abdülmecid Sivâsî'yi ziyaret etmeleri ve burada icrâ edilen sohbet ve zikir halkaları ile söz konusu ev, fiilî olarak zamanla tekke hâline gelmiştir.⁹ Bununla birlikte tekkenin hangi tarihte tam olarak faâliyete geçtiği ve meşihatinde kimlerin bulunduğu henüz netlik kazanmamıştır.¹⁰ Cengiz Gündoğdu'ya göre Sivâsî Tekkesi'nde postnişîn olan şeyhlerin listesi tespit edilemediği için burası resmî hüviyette bir tekke değildi.¹¹

M. Baha Tanman mezkûr tekke ile ilgili olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde *Tekâyâ ve Zevâyâ Defteri*'nde Abdülmecid Sivâsî'nin Eyüp'te tekke tesis ettiğine dair kayıt bulunduğunu ve söz konusu tekkenin Fâtih'teki Sivâsî Tekkesi'ne bağlı bir zâviye olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Tanman, Abdülmecid Sivâsî ile Şeyh Abdülahad Nûrî'nin türbelerini barındırması hasebiyle mezkûr tekkenin Sivâsîliğin İstanbul'daki âsitânesi olduğunu belirtmektedir.¹²

M. Baha Tanman Sivâsîliğin İstanbul'daki önemli merkezlerinden olan bu tekkenin tevhîdhâne, harem ve selâmlık gibi diğer birimlerinin 1925 yılından sonra metrûk bırakıldığı için ortadan kalktığını zikretmektedir. Türbeler ve hazîre dışında tekkeye ait diğer yapılar günümüze ulaşmamıştır. Arsanın bir kısmına 1956 yılında Nişanca Ortaokulu inşâ edilmiştir. Yıkılan tekkeden geriye kalan iki türbe Vakıflar İdaresi tarafından 1970 yılında tamir edilmiştir. 1997 yılında kurulan dernek ile türbeler daha temiz hâle getirilmiş olup günümüzde ziyarete açıktır.¹³ Caddeye açılan avlu kapısının tam karşısındaki türbe Abdülmecid Sivâsî'ye, kapının hemen solunda çevre duvarının yanında yer alan diğer türbe ise Abdülahad Nûrî'ye âiddir.

⁹ Mehmed Nazmî Efendi, *Hediyetü'l-İhvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, nr. 495, s. 242.

¹⁰ İbrahim Baz, *Abdülahad Nûrî Sivâsî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yay., 2007; s. 216; M. Baha Tanman, "Sivâsî Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (DBİA)*, c. VII, İstanbul, 1994, s. 16.

¹¹ Cengiz Gündoğdu, "Eyüp'te Medfûn Bir Halvetî-Sivâsî Şeyhi Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu*, Eyüp Belediyesi Kültür Yay., 13-15 Mayıs, 2005, c. 9, s. 321.

¹² Tanman, "Sivâsî Tekkesi", *DİA*, c. 37, İstanbul, 2009, s. 288.

¹³ Tanman, "Sivâsî Tekkesi", *DİA*, c. 37, s. 288.

I. Sivâsî Tekkesi'nin Şeyhleri

Osmanlı'da tekkeler resmî ve özel vakıf tekkeleri olmak üzere iki çeşittir. Bilindiği üzere Abdülmecîd Sivâsî İstanbul'a geldiğinde Eyüp'te kendisine tahsis edilen eve yerleşmişti. Burası görünürde resmî hüviyette tekke niteliğinde değildi. Fakat Abdülmecîd Sivâsî'nin bu evde çevresindeki dervişlerle birlikte tarikat faaliyetlerini icrâ etmiş olması ile burası İstanbul'da Sivâsîliğin önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu anlamda Sivâsî Tekkesi'ni özel vakıf tekkeleri grubuna dâhil edebiliriz. Söz konusu tekkede resmî olarak postnişin olan şeyhlerin listesi tespit edilmemiştir. Fakat geçirdiği tarihi süreç itibarıyla tekkeye hizmet eden şeyhler olmuştur. Makalemizin bu bölümünde mezkûr tekkede etkili olan şeyhlerin hayatına yer vereceğiz. Tespit edilebildiği kadarıyla Sivâsî Tekkesi'nde öne çıkan isimler şunlardır: Abdülmecîd Sivâsî (ö.1049/1639), Abdülahad Nûrî (ö.1061/1650), Abdülbâkî Efendi (ö. 1122/1710), Ahmed Vefkî Efendi (ö.1161/1748).

a) Abdülmecid Sivâsî (ö.1049/1639)

"Sivâsî Efendi" lakabıyla tanınan¹⁴ Şemseddîn Sivâsî'nin yeğeni Abdülmecid Sivâsî, "Müteveccih-i nâsût" ibaresinin tarihi olan 971/1563 yılında o dönemde Sivas'a bağlı Tokat sancağının Zile¹⁵ kasabasında dünyaya gelmiştir.¹⁶

Abdülmecid Sivâsî'nin tam adı Ebu'l-Hayr Mecdüddîn Abdülmecid b. Muharrem b. Ebü'l-Berekât Muhammed b. Ârif Hasan ez-Zilevî es-Sivâsî'dir.¹⁷ Sonraki yıllarda ilim ve irfânı ile Sivas çevresinde etkili olduğu için doğum yerine nisbet edilen "Zilevî" ile değil de "Sivâsî" nisbe-siyle meşhûr olmuştur.¹⁸ Babası Şemseddîn Sivâsî'nin büyük kardeşi Halvetiyye tarikatının önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Abdülmecid

¹⁴ Nazmî, *Hediiyetü'l-İhvân*, s. 119; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 302.

¹⁵ Şemseddîn Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, c. 2, İstanbul 1311 (1893), s. 2444.

¹⁶ Nazmî, *Hediiyetü'l-İhvân*, s. 120; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 352; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin Terâcimi Musannifl-Kütübi'l-Arabiyye*, c. 6, Beyrut, ty. 170; Mehmed Şeyhî Efendi, *Şekâik-i Nûmaniyye ve Zeyilleri "Vekâyiü'l-Füdalâ"*, c. 1, İstanbul, 1989, s. 62; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediiyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, c. 1, Ankara, 1951, s. 620; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, c. 3, İstanbul, 1308, s. 400.

¹⁷ Nazmî, *Hediiyetü'l-İhvân*, s.119.

¹⁸ Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecid Sivâsî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000, s. 40.

Şîrvânî'nin (ö.971/1563) halîfesi Ebu'l-Leys Şeyh Muharrem b. Ebi'l-Berekât Muhammed ez-Zilevî'dir (ö.1000/1591).¹⁹

Tasavvufî kültürün hâkim olduğu çevrede büyüyen Abdülmecid Sivâsî dînî ilimlerdeki ilk tahsilini Halvetiyye meşâyihî arasında yer alan babasından almıştır. Bununla birlikte daha yedi yaşında iken *Kur'ân-ı Kerîm*'i hıfzetmiştir. Arapça ve Farsça dillerini öğrenip fıkıh, tefsir ve hadîs gibi ilimlerde ders aldıktan sonra Halvetiyye tarîkatının Şemsiyye kolunun pîri amcası Şeyh Şemseddîn Sivâsî'nin (ö.1006/1597) etkisi ile tasavvufa yönelmiş ve ona intisâb etmiştir. Abdülmecid Sivâsî tasavvuf yolunda kısa sürede merhaleler kat ederek seyr u sülûkünü tamamladıktan sonra bu tarîkattan hilâfet almıştır. Şemseddîn Sivâsî 1005/1596 yılında Abdülmecid Sivâsî'yi halkı irşâd etmek üzere Merzifon'daki Halvetî Tekkesi olan Şeyh Velîyüddîn Dergâhı'na göndermiştir.²⁰ Şemseddîn Sivâsî'nin bir yıl sonra yani 1006/1597 yılında vefatının ardından Şemsiyye Dergâhı'na oğlu Şeyh Mehmed Efendi (ö.1008/1599) tayin olmuştur. İki sene sonra mezkûr şeyhin de vefatıyla Şemseddîn Sivâsî'nin kardeşinin oğlu aynı zamanda damadı ve halîfesi olan Receb Sivâsî (ö.1008/1599) adı geçen dergâhta postnişîn olmuştur. Onun da vefatıyla Abdülmecid Sivâsî söz konusu tekkeye halîfe olarak nakledilmiştir.²¹

Dönemin padişahı "Eğri Fâtihî" olarak tarihe geçen Sultan III. Mehmed (1595-1603), ilim irşâd faâliyetleri ile adını duyuran Abdülmecid Sivâsî'yi, Sivas'tan İstanbul'a davet etmiştir. O da bu davetin ardından beraberindeki âile fertleri ile İstanbul'a gelmiştir.²² Abdülmecid Sivâsî'nin İstanbul'a davetini Cengiz Gündoğdu, şu maddelerle özetlemektedir: 1- O dönemde Halvetîliğin güçlü bir kolu olan Şemsiyye şûbesinin taşradan merkeze taşınması isteği, 2- Abdülmecid Sivâsî'nin ilmî ve tasavvufî konumundan istifâde etme niyeti, 3- Bâtıl fikirlerin çürütülmesi noktasında Abdülmecid Sivâsî'nin Sünnî akidenin gayretli temsilcisi olması²³ gibi husûslar ile devlet ricâli Abdülmecid Sivâsî'yi İstanbul'da görmek istemiştir.

¹⁹ Nazmî, *Hediyyetü'l-İhvân*, s. 118; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. 1, s. 62; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 352.

²⁰ Nazmî, *Hediyyetü'l-İhvân*, ss. 120-123; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. 1, s. 62; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 352.

²¹ Nazmî, *Hediyyetü'l-İhvân*, s. 123; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. 1, s. 63.

²² Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 352; Nazmî, *Hediyyetü'l-İhvân*, s. 124; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 400.

²³ Gündoğdu, *Abdülmecid Sivâsî*, ss. 58-59.

Sultan III. Mehmed'in (1595-1603) bu konudaki talebini içeren ifadeler ise şöyledir:

"Faziletli kerâmetli Abdülmecid Efendi, merhûm 'ammin Şemseddîn Efendi'nin Eğri Seferi'nde refâkatinden zâhiren ve bâtnen çok menâfi'ler müşâhade itmişizdir. Ba'de'r-rucu' Darü's-Saltana'da ikâmetlerini murâd etmiş idim. Pîrliği özr-i kavî olmağın izin vermiştim. Hâlâ seni kavlen ve fi'len ve vasfen ona müşâbehet-i tâmmе ile müşâbehetin olduğu mesmu'um olmağın derûnumuzdan meyl-i tâm etmişizdir. Hattı şerifim vusûlunde Darü's-Saltana'ya hicret itmen emrim olmuştur. İhmâl olunmaya."²⁴

Abdülmecid Sivâsî İstanbul'a geldiğinde, Ayasofya yakınında bir eve yerleşmiştir. Akabinde pâdişâhın uygun görmesi ile Ayasofya Câmii'nde vaaz ve irşâda başlamıştır. Sonraki yıllarda mensuplarından Reîsül'l-Küttâb Musallî (La'lî) Efendi (ö.1009/1600)'nin hediye ettiği Eyüp, Nişanca'da, bahçe içindeki evde ikamet etmiş, tebliğ ve ilmî faaliyetlerini burada yürütmüştür.²⁵

M. Baha Tanman'a göre, Abdülmecid Sivâsî'nin Eyüp'te geçirdiği yıllar, muhtemelen III. Mehmed'in (1595-1603) tahta çıkışıyla, La'lî Efendi'nin vefatı arasında geçen sürede olmuştur. Yani tarih olarak bu 1595-1600 yılları arasına tekabül etmektedir.²⁶

Abdülmecid Sivâsî İstanbul'da, tarîkat faaliyetlerine, Fâtih'teki Mehmed Ağa Tekkesi'nde başlamıştır. Üç yıl söz konusu tekkenin meşihatini üstlenmiş, ardından Sultan Selim Câmii yakınında bulunan Şeyh Yavsî Tekkesi'ne postnişin olmuştur. Hatta mezkûr tekke, zamanla onun adına nispetle "Sivâsî Tekkesi" olarak anılmıştır. Abdülmecid Sivâsî, muhtelif zamanlarda Hüsâm Bey Câmii, Şehzâde Câmii ve Sultan Selim Câmii'nde irşâd faaliyetlerine devam etmiştir.²⁷ Bununla birlikte ulemâ ve umerâdan pek çok kimsenin iştirâk ettiği Süleymâniye Câmii'nde vaaz ve derslerini yürütmüştür.²⁸ Görüldüğü üzere Abdülmecid Sivâsî, bu gayretli çalışmalarıyla, Şemsîliği Sivas'tan sonra İstanbul'a taşımıştır.

²⁴ Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 400.

²⁵ Nazmî, *Hedîyyetü'l-İhvân*, s. 125; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 352; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 400.

²⁶ Tanman, "Sivâsî Tekkesi", *DBİA*, c. 7, s. 16.

²⁷ Nazmî, *Hedîyyetü'l-İhvân*, s. 125; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. 1, s. 63; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, ss. 352-353; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 400.

²⁸ Mustafa Naîmâ, *Naîmâ Târihi*, c. 2, Zuhuri Danışman Yay., İstanbul, 1968, s. 705.

Kadıızâde Mehmed Efendi'nin başını çektiği bazı vâizler, İstanbul'da câmi kürsülerinde, tarîkat mensuplarına karşı olumsuz tavır sergilemişlerdir. O dönemde Abdülmecid Sivâsî tartışmalara katılarak, tasavvuf ve tarîkatları savunan konuşmalar yapmıştır. Hem medrese hem tekke çevrelerinde yetişmiş olması hasebiyle, Abdülmecid Sivâsî, iddialara daha ma'kûl cevaplar vermiştir. Bu durum aynı zamanda Abdülmecid Sivâsî'nin sessiz kalmayıp, o dönemde cereyan eden birtakım sorunlara çözüm arayışı içinde olduğunun bir göstergesidir. Bunun yanında devrinde pek çok mutasavvıf ve âlim olduğu hâlde, Abdülmecid Sivâsî'nin öne çıkıp, fikirlerini hiç çekinmeden söylemesi, onun oldukça cesaret sahibi bir karakterinin olduğuna işaret etmektedir.²⁹ Abdülmecid Sivâsî ile Kadıızâde Mehmed Efendi arasındaki uzun süren bu tartışmalar, "Kadıızâdeler ve Sivâsîler arasındaki hadiseler" olarak tarihteki yerini almıştır.³⁰

Cengiz Gündoğdu, Kadıızâde ve Abdülmecid Sivâsî arasında geçen tartışmada, devrin padişahı IV. Murâd'ın (1623-1640) siyâsî davrandığını, her iki tarafı öven ifadelerde bulunduğunu belirtmektedir. Muhtemelen padişah, iki taraf arasındaki dengeyi muhafaza etmek, devlet ve toplum düzenini tesis etmek adına böyle bir yola başvurmuştur. IV. Murâd'ın uyguladığı bu siyâsî yaklaşım ile Kadıızâde-Sivâsî mücadelesi sözlü ve yazılı olarak yapılmış, herhangi bir fiilî müdahaleye dönüşmemiştir. Maalesef sonraki yıllarda Kadıızâde'yi savunan zümre ile Abdülmecid Sivâsî'nin müntesipleri, hoşgörü göstermeden bu tartışmayı devam ettirmişlerdir.³¹

Medrese ve tasavvuf ehli arasındaki münakaşalarda halkı aydınlatması, Ehl-i Sünnet'e bağlı olması ile Abdülmecid Sivâsî, padişah ve devlet erkânından daima saygı görmüştür. Nitekim 1018/1609 yılında Sultan Ahmed Câmîi'nin temel atma törenine padişah tarafından Azîz Mahmûd Hüdâyî ile birlikte duâ etmek üzere davet edilmiştir.³² Caminin

²⁹ Cengiz Gündoğdu, XVII. Yüzyılda Eyüp Sakini Bir Halvetî Şeyhi, Abdülmecid Sivâsî (Hayatı, Hizmeti ve Misyonu)", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu*, c. 8, Eyüp Belediyesi Kültür Yay., ss.284- 285.

³⁰ Cengiz Gündoğdu, XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münasebetleri Açısından Sivâsîler ve Kadıızâdeliler Mücadelesi, *İLAM*, c. 3, sayı: 1 (Ocak- Haziran 1998), ss. 37-72.

³¹ Cengiz Gündoğdu, "XVII. Yüzyılda Eyüp Sâkini Bir Halvetî Şeyhi, Abdülmecid Sivâsî (Hayatı, Hizmeti ve Misyonu)", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu*, c. VIII, s. 280.

³² Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 353; Nazmî, *Hediyyetü'l-İhvân*, ss. 125-126.

yapımı tamamlandıktan sonra 9 Haziran 1026/1617 yılında burada ilk cuma vaazını vermiştir.³³ Ömrünün sonuna kadar da bu vazifeyi devam ettirmiştir. Zâhirî ve bâtinî ilimlerdeki vukûfiyeti ile devlet adamlarından pek çok kişi, onun vaazlarına iştirak etmiştir. Meselâ, onu takip eden muhiplerinden biri de Sultan I. Ahmed. (1603-1617) idi.³⁴ Abdülmecid Sivâsî'nin yakın çevresinde bulunanlardan bir başka Osmanlı padişahı ise IV. Murâd (1623-1640)'dır. Abdülmecid Sivâsî, Bağdat'ın fethedileceğini padişaha müjdelemiştir. Padişah sefere çıkarken, kılıcını o kuşatmıştır.³⁵

Siyâsî ve fikrî tartışmaların olduğu XVII. Yüzyılda yaşayan Abdülmecid Sivâsî, "Gam etmiş iken aklı çâk târihini dedi bu hâk/ Bin kırk dokuzda aldı pâk Sivâsî uçmakda mekân"³⁶ mısraının işareti olan 1049/1639 yılında 78 yaşında İstanbul'da vefat etmiştir.³⁷ Eyüp-Nişanca'da yer alan Sivâsî Tekkesi'nin hazîresinde medfûndur.³⁸ İki sene sonra IV. Mehmed (1648-1687)'in annesi Kösem Mâhpeyker Vâlide Sultan (ö.1062/1651)'in kethüdâsı Behrâm Ağa, Şeyh Abdülmecid Sivâsî'nin kabrine türbe inşâ ettirmiştir. 1970 yılında onarım gören türbe, günümüzde oldukça bakımlı olup, ziyarete açıktır.³⁹ Hüseyin Vassâf, türbede bayramın son günlerinde meşâyihın toplanıp, zikir ve devrân ettiklerinden bahsetmektedir.⁴⁰ Reşad Ekrem Koçu, mezkûr türbe ile ilgili verdiği bilgilerde buranın çok harabe bir hâlde olduğunu, tavanı çöken türbenin içinin taş ve toprak ile doldurulduğunu, duvarlarının yıkılmak üzere olduğunu, mahalle halkı tarafından Abdülmecid Sivâsî'nin türbesine "Büyük Türbe", Abdülahad Nûrî'nin türbesine ise "Küçük Türbe" denildiğini ifade etmektedir.⁴¹

³³ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 353.

³⁴ Gündoğdu, "XVII. Yüzyılda Eyüp Sâkini Bir Halvetî Şeyhi, Abdülmecid Sivâsî (Hayatı, Hizmeti ve Misyonu)", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu*, c. VIII, s. 283.

³⁵ Heyet, "Abdülmecid-i Sivâsî", *İKSA*, c. 1, İstanbul, 1982, s. 205.

³⁶ Nazmî, *Hediyetü'l-İhvân*, s. 187; Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1985, s. 211.

³⁷ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 353; Nazmî, *Hediyetü'l-İhvân*, s. 120; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 400.

³⁸ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 353; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 400.

³⁹ Gündoğdu, *Abdülmecid Sivâsî*, ss. 147-149; Ekrem Işın, "Abdülmecid Sivâsî", *DBİA*, c. 1, İstanbul, 1993, s. 53.

⁴⁰ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 353.

⁴¹ Reşad Ekrem Koçu, "Abdülmecid Efendi", *İSTA*, c. 1, İstanbul, 1946, s. 101.

Abdülmecid Sivâsî, vaaz ve irşâdları yanında, Türkçe, Arapça, Farsça olarak çok sayıda eser kaleme almıştır. Böylece, bu dillere olan vukûfiyetini de göstermiştir. “Şeyhî” mahlasıyla yazdığı şiirlerini *Divân*’ında bir araya getirmiştir. Abdülmecid Sivâsî’nin tespit edilebilen eserlerinden bazıları şunlardır: *Divân*’ı Recep Toparlı tarafından *Abdül-mecid Sivâsî Divânı* adıyla yayınlanmıştır. Diğer eserlerinden bazıları ise şunlardır: *Makâsîd-i Envâr-ı Gaybiyye ve Mesâ’idi Ervâh-ı Tayyibe ve Ayniyye*, *Tefsîr-i Sûre-i Fâtîha*, *Letâifü’l-Ezhâr ve Lezâizü’l-Esmâr*, *Miskâlî’l-Kulûb*, *Mi’yâr-ı Tarîk*, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*, *Kasîde-i Abdülmecid Sivâsî*, *Kasîde-i fî Medhi’n-Nebî Aleyhisselâm*, *Şerh-i Hilye-i Rasûl*, *Fir’avn İmânına Dâir Risâle*, *Şerh-i Mesnevî*, *Müşkilât-ı Mesnevî*, *Meyâdinü’l-Fursân-ı Kavâid-i Farsiy-ye*, *Uddetü’l-Müsta’iddîn*, *Nasihât-nâme* (Pendnâme), *Fezâilü Salâti’n-Nebî*, *Risâle-i Mufasssalâ fî-Hakkı’l-Îmân ve’l-İslâm*, *Risâle-i Mufasssalâ fî’s-Salât*, *Şerh-i Hadîs-i Âfâk*, *Risâle-i Hızır Aleyhi’s-Selâm*, *Tercüme-i Kelâm*, *Hadîs-i Erbaîn*, *Risâle-i Niyet*, *Risâle-i Savm*, *Metn fî’n-Nahv*, *Kitâbu İlmi’l-Kelâm*, *Risâle-i Kazâ ve Kader*⁴² (Bu eser yayınlanmıştır. Abdulmecîd Sivâsî, *Kazâ ve Kader Risâlesi*, haz. Zeki Hayran, Sivas ts.).

b) Şeyh Abdülahad Nûrî Sivâsî (ö.1061/1650)

Şeyh Abdülahad Nûrî’nin tam adı Evhadüddîn Ebü’l-Mekârim Abdülahad Nûrî b. Muslihuddîn Sâfâyî b. İsmail b. Ebi’l-Berekât’ tır. 1003/1594 yılında Sivas’ta doğdu. Doğum yerine nisbetle “Sivâsî” olarak tanındı. Künyesi “Ebü’l-Mekârim”, lakabı “Evhâdü’ddîn” dir. Şiirlerinde “Nûrî” mahlasını kullandığı için bu isimle şöhret buldu. Babası, Muslihuddîn Mustafa Sâfâyî, annesi Safâ Hâtûn’dur. Babasının vefatı üzerine, dayısı Abdülmecid Sivâsî, yeğenini himayesine alarak, onun tahsil ve terbiyesi ile ilgilendi. Böylece ilk eğitimini mânevî babası konumunda olan Abdülmecid Sivâsî’den aldı.⁴³

Abdülahad Nûrî, küçük yaştan itibaren ilim ve tasavvuf ortamında büyüdü. Onun yetiştiği âile çevresini yakından anlamamıza imkân verecek şu olay, kaynaklarda nakledilmektedir: Babasının amcası Şemseddîn Sivâsî, vefatının yaklaştığı sırada: Abdülahad’ın kendisine getirilmesini istedi. Şemseddîn Sivâsî onu alıp, bir saat kadar bağrına basarak, “tevec-

⁴² Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, ss. 352-356; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 400.

⁴³ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 357; Nazmî, *Hediyyetü’l-İhvân*, ss. 214-215; Şeyhî, *Vekâyiü’l-Füdalâ*, c. 1, s. 547; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 294; Kehhâle, *Mu’cemü’l-Müellifin*, c. 5, s. 66.

cüh-i tâm ile müteveccih olurlar.” ifadesini kullandı. Halîfe ve dervişleri ile bir saat kadar zikirle meşgul olduktan sonra, yaptığı son duânın ardından Şemseddîn Sivâsî, rûhunu teslim etti.⁴⁴ İlmî ve tasavvufî yönü güçlü bir âileden gelen Abdülahad Nûrî, bir taraftan medrese tahsiline devam ederken, bir taraftan da dayısı Abdülmecid Sivâsî’den seyr u sülûkunu tamamladı.⁴⁵

Bilindiği üzere Şeyh Abdülmecid Sivâsî, dönemin padişahı Sultan III. Mehmed (1595-1603) tarafından İstanbul’a davet edildi. Abdülahad Nûrî, dayısı Abdülmecid Sivâsî, annesi Safâ Hâtûn, kardeşleri Abdussamed Efendi ve Kâmil Ağa ile birlikte İstanbul’a geldi. Zâhirî ve bâtinî ilimlerdeki eğitimini burada tamamladı.⁴⁶ Abdülmecid Sivâsî’nin ilim ve irfân merkezi olan İstanbul’a gelişi ile ilgili olarak, Cengiz Gündoğdu, 1008/1599 veya 1009/1600 tarihlerini vermektedir.⁴⁷ Abdülahad Nûrî, 1003/1594 yılında doğduğuna göre, onun, beş veya altı yaşında iken İstanbul’a geldiği anlaşılmaktadır.

Amcası Şemseddîn Sivâsî’den feyiz alan Abdülahad Nûrî’nin ilim tahsil süreci hakkında kaynaklarda verilen bilgiler yetersizdir. Bununla birlikte, yetiştiği ortam, yazdığı onlarca eser göz önünde bulundurulduğunda, devrinin önde gelen âlimlerinden iyi bir eğitim gördüğü anlaşılmaktadır.

Abdülahad Nûrî, icâzetini aldıktan sonra, şeyhi Abdülmecid Sivâsî tarafından halkı irşâd etmek üzere Midilli’ye gönderildi. Bir müddet orada ilim ve irfân ile meşgul oldu. Ünü, kısa zamanda Midilli Adası’na yayılan Abdülahad Nûrî’nin çok sayıda muhib ve mürîdi oldu. O, bu gayretli çalışmaları ile İstanbul’daki ulemâ ve meşâyihın dikkatini çekmiş olmalı ki Şeyhülislâm Yahyâ Efendi, Abdülmecid Sivâsî’yi ziyaret ederek, kendisinden Abdülahad Nûrî’nin İstanbul’a gelmesini, Mehmed Ağa Tekkesi’nde postnişîn olmasını talep etti. Bu istek üzerine Abdülmecid Sivâsî de Abdülahad Nûrî’yi İstanbul’a dâvet etti. O da annesi ve bazı dervişleriyle 1033/1623 yılında İstanbul’a tekrar geldi. Abdülahad Nûrî, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi’nin teşviki ile Çarşamba’daki Mehmed Ağa Tekkesi’nde irşâd faâliyetlerine başladı. Aynı yıl dayısı ve şeyhi olan

⁴⁴ Nazmî, *Hediyyetü’l-İhvân*, s. 214.

⁴⁵ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 357; Şeyhî, *Vekâyiü’l-Füdalâ*, c. 1, s. 547; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 294.

⁴⁶ Nazmî, *Hediyyetü’l-İhvân*, s. 215; Şeyhî, *Vekâyiü’l-Füdalâ*, c. 3, s. 63; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 357.

⁴⁷ Gündoğdu, *Abdülmecid Sivâsî*, s. 58.

Abdülmecid Sivâsî'nin kızı ile evlendi. Abdülahad Nûrî, İstanbul'a geldiğinde 1041/1631 yılında Fatih, 1051/1641 yılında Bâyezid, 1057/1647 yılında Ayasofya gibi selâtin câmilerde vâizlik vazifesini sürdürdü.⁴⁸ XVII. Yüzyılda İstanbul'da, tarîkat mensupları ile ulemâ arasında derin tartışmalara yol açan konularda, Kadızâdelilere karşı dayısı Abdülmecid Sivâsî gibi eserleriyle ve fikirleriyle mücadele etti.⁴⁹

Abdülahad Nûrî, riyâzât ehli bir şahsiyet idi. Hatta tasavvufta nadir görülen uzun dönem halvette kalma işini başarmış, peş peşe tam kırk halvet çıkarmıştır. Bu 1600 gün, yani dört yıl beş ay on güne tekabül etmektedir. Hüseyin Vassâf onun bu yönünü şu ifadelerle dile getirmektedir: *"Muttasılan 1600 gün hâl-i i'tikâfta yaşamak, işitilmemiş riyâzetlerdendir. İnsan neş'e-i mânânın açılması emrinde şu mücâhedeyi nazar-ı teemmüle alırsa, Abdülahad Nûrî'nin ne büyük bir zât-ı âlî-kadir olduğuna muttalî olabilir."*⁵⁰

Ömrünü ilim ve irşâd faâliyetlerine adayan Abdülahad Nûrî, *"eş-Şeyh Abdülahad en-Nûrî"* terkibinin⁵¹ delâlet ettiği 1061/1650 yılında, 57 yaşında vefat etti.⁵²

Abdülahad Nûrî'nin vefatına dair halîfesi Mehmed Nazmî (ö.1112/1700) şu tarihi not düşürmüştür.

"Hasretle Nazmî dedim târih-i fevtin ânın

*Abdülahad Efendi olsun mukîm-i cennet, 1061/1650"*⁵³

Hüseyin Vassâf, Abdülahad Nûrî'nin vefâtına ilişkin şu mısraı ifâde etmiştir.

"Bir ehad çıktı didi târihini

*Fâte kutbü't-tarîk Abdülahad, 1061/1650"*⁵⁴

Abdülahad Nûrî, Fâtih Câmiî'nde kılınan cenaze namazının ardından Eyüp-Nişanca mevkiinde yer alan Sivâsî Tekkesi hazîresine, mürşidi ve dayısı Abdülmecid Sivâsî'nin türbesinin karşısına defnedildi. Şeyh

⁴⁸ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, ss. 357-358; Nazmî, *Hediyetü'l-İhvân*, ss. 221-226; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. 1, s. 547; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 294.

⁴⁹ Ekrem Işın, *"Abdülahad Nûrî"*, DBİA, c. 1, İstanbul, 1993, s. 22.

⁵⁰ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 357.

⁵¹ Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 212.

⁵² Nazmî, *Hediyetü'l-İhvân*, s. 228; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. 1, s. 547; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 361; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 294; Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 212.

⁵³ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 361; Nazmî, *Hediyetü'l-İhvân*, ss. 229-230; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. 1, s. 548.

⁵⁴ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 361.

Abdülahad Nûrî'nin hanımı da aynı türbede medfûndur. Vefatından sonra muhiblerinden Yûsuf Ağazâde Mustafa Efendi, kabri üzerine türbe binâ ettirdi.⁵⁵ İnşâ tarihi bilinmeyen türbe, uzun yıllar sonra bakımsızlıktan harabe oldu. Söz konusu türbe, 1970 yılında Vakıflar İdaresi tarafından onarıldı. Yapılan restorasyondan sonra tekrar yıpranmaya başladı. Karagümrük Cerrâhî Âsitânesi şeyhi Muzaffer Ozak (ö.1985)'ın halîfesi "Şirin Baba" diye bilinen İskender Korkmaz Bey (ö. 2002)'in öncülüğünde 1982 yılında tekrar onarım çalışmaları başlatıldı. İmkânların yeterli olmaması sebebiyle on iki yılda onarımı tamamlanabildi. Günümüzde her iki türbe bakımlı olup, ziyarete açıktır.⁵⁶

Abdülahad Nûrî, şeyh olmasının yanında daha yirmili yaşlarda kitap yazmaya başlayan velüd bir müelliftir.⁵⁷ Eserlerinden bazıları şunlardır. *Risâletün fî Hakkı Devrânî's-Sûfiyye*, *Risâletü's-Semâiyet'n-Nûriyye*, *Risâle-i Şerh-i Erbaîniyyât*, *Risâle-i Şart-ı İsticâbeti'd-Duâ*, *Risâle fî-Şurûti Talebi'l-İlmi'n-Nâfi'*, *Risâle fî-İsbâtî's-Şu'ûr lî-Ehli'l-Kubûr*, *Risâle-i İlâhiyyât*, *Ebeveyi'n-Nebî*, *Risâle-i Mir'âtü'l-Vücûd ve Mirkâtü's-Şuhûd fî'l-Merâtibi'l-Küllîyye ve'l-Hadarât*, *Hikmet-i Teârüz fî Sûreti't Tenâkuz*, *Risâle-i Te'dîbü'l-Mütemerridîn fî-İslâmî'l-Ebeveyn*, *Risâle fî-Evliyâ ve fî-Hayâtî'l-Hızır ve'l-İlyâs*, *Risâle fî-Tevfiki Muârızî'l-Âyât*, *Risâle fî-Cevâzi Edâi'n-Nevâfili bi'l-Cemaâ*, *Risâle fî-Muhabbeti'l-Abdi li-Rabbihî*, *Dürer-i Nûrî*, *Risâle fî-Hakîkati Leyleti'l-Kadr*, *Ravdatü'l-Cinân fî-Esrârî'd-Devrân*, *Vâridât*, *Risâle-i Tâc*, *Dîvân* (*Dîvânı*'ı Hüseyin Akkaya tarafından *Abdülahad Nûrî ve Dîvânı*, İstanbul-2003 adıyla yayınlanmıştır).⁵⁸

Abdülahad Nûrî'nin, eserleri yanında bestelenmiş ilâhileri de bulunmaktadır. Örneği verilen dörtlük bunlardan biridir.

"Cemâlin nûrunun âşıklarına
Kerem eyle, kerem sultanım Allah
Fîrâkın nârının yanıklarına
Kerem eyle kerem sultanım Allah"⁵⁹

⁵⁵ Nazmî, *Hedîyyetü'l-İhvân*, s. 229; Şeyhî, *Vekâyîü'l-Füdalâ*, c. 1, s. 547; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, ss. 361- 362; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 294.

⁵⁶ İbrahim Baz, *Abdülahad Nûrî Sivâsî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yay., 2007, s. 101.

⁵⁷ Nazmî, *Hedîyyetü'l-İhvân*, s. 215; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 357.

⁵⁸ Şeyhî, *Vekâyîü'l-Füdalâ*, c. 1, ss. 547-549; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, ss. 357-370; Kehhâle, *Mu'cemü'l-Müellifin*, c. 5, s. 66; Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, s. 212; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 294.

⁵⁹ Reşad Ekrem Koçu, "Abûlehad Nûrî Efendi", *İSTA*, İstanbul, 1958, c. 1, s. 57.

Abdülahad Nûrî, tasavvuf tarihinde öne çıkan pek çok meşhur mutasavvıfın yetişmesinde katkıda bulunmuştur. Bunlardan bazılarını sıralayacak olursak: Yavaşca Mehmed Ağa Tekkesi şeyhi Mehmed Nazmî Efendi (ö.1112/1700), Emîr Buhârî Tekkesi şeyhi Simkeşzâde Hasan Feyzî Efendi (ö.1102/1690), Şemsi Paşa Tekkesi şeyhi Osman Efendi (ö.1095/1683), Mehmed Ağa Tekkesi şeyhi Esircizâde Hüseyin Efendi (ö.1105/1693), Atik Vâlîde Tekkesi şeyhi Bübülcüzâde Abdülkerîm Fethî Efendi (ö.1106/1694) gibi.

XVII. Yüzyılda Abdülahad Nûrî ve yetiştirdiği halîfeleri vasıtasıyla Sivâsîlik, oldukça yayılmıştır. Sonraki yüzyıllarda Sivâsîliği temsil eden şeyhlerin giderek azaldığı görülmüştür.⁶⁰

Şemsiyye tarîkatını İstanbul'a taşıyan Abdülmecid Sivâsî ve onun takipçisi olan Abdülahad Nûrî, Halvetîliğin Şemsiyye kolunda herhangi bir yenilik veya değişiklik yapmamıştır; Şemsiliğe ait olan usûl ve erkânı aynen devam ettirmiştir.⁶¹

c) Şeyh Abdülbâkî Efendi (ö1122 /1710)

Sivâsî Tekkesi'nde yetişen bir diğer mutasavvıf ise Şeyh Abdülmecid Sivâsî (ö.1049/1639)'nin oğlu, "Sivâsîzâde" veya "Pîrîzâde" diye tanınan Abdülbâkî Efendi'dir. O, 1023/1614 yılında Resiü'l-Küttâb La'î Efendi (ö.1009/1600)'nin babası Abdülmecid Sivâsî'ye hediye ettiği Eyüp-Nişanca'da bahçe içindeki evde dünyaya geldi. Abdülahad Nûrî, doğum tarihi olarak "Şeyh-i Bâkî" terkibini not düşürdü. Abdülbâkî Efendi, ilk eğitimini babasından aldı. Zâhirî ve bâtinî ilimlerdeki tahsilini tamamlamasının ardından, babası Abdülmecid Sivâsî'nin vefatı üzerine, onun yerine Şeyh Yavsî Tekkesi'nde postnişîn oldu. Sultan Ahmed ve Fâtih Câmiî'nde vâizlik görevinde bulunan Abdülbâkî Efendi, bir süre hadîs ve tefsir dersleriyle meşgul oldu.⁶² 1122/1710 yılında vefat etti. Babasıyla birlikte Sivâsî Tekkesi'nde yer alan türbede medfûndur.⁶³ Yahyâ Nâzım Efendi, Şeyh Abdülbâkî Efendi'nin vefatına şu ifadeyi tarih düşürdü:

"Gitdi bâkî menzile târîhini dedim Nâzım

⁶⁰ Baz, *Abdülahad Nûr-î Sivâsî*, s. 215.

⁶¹ Baz, *Abdülahad Nûr-î Sivâsî*, s. 158.

⁶² Nazmî, *Hediyetü'l-İhvân*, ss.189-190; Şeyhî, *Vekâyiü'l-Füdalâ*, c. 2, s. 419; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 356; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, c. 3, s. 297.

⁶³ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 356; Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, s. 297; Gündoğdu, "Eyüp'te Medfûn Bir Halvetî-Sivâsî Şeyhi Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu*, Eyüp Belediyesi Kültür Yay., c. 9, ss. 314-321.

d) Ahmed Vefkî Efendi (ö.1161/1748)

Şeyh İsâ Mahvî Efendi'nin (ö.1127/1715) halîfesi Ahmed Vefkî Efendi (ö.1161/1748) hayatının son döneminde Sivâsî Tekkesi'nde vekâletin postnişîn oldu. Draman Tekkesi şeyhi, aynı zamanda eniştesi olan Şeyh İsâ Mahvî Efendi'ye intisâb etti. Ahmed Vefkî Efendi, Şehremeni Hulvî Efendi Tekkesi şeyhi Ali Şîruganî'den feyiz aldı. Draman Tekkesi'nde başmüezzinlik ve zâkirbaşı olarak görev üstlenen Ahmed Vefkî Efendi, sonradan Kasımpaşa'da Çorlulu Ali Paşa Câmîi cuma vâizliğine tayin edildi. Ahmed Vefkî Efendi, 1161/1748 yılında vefat etti. Sivâsî Tekkesi'nin hazîresinde medfûndur. Şiirlerinde, "Vefkî" ve "Derviş Ahmed" mahlasını kullanan Ahmed Vefkî Efendi'nin ilâhilerinden bazıları günümüze ulaşmıştır.⁶⁵

Sivâsî Tekkesi'nde kurulduğu XVII. Yüzyıldan itibaren bu zikredilen isimler dışında elbette pek çok postnişîn etkili olmuştur. Meşîhat listesi henüz tespit edilemediği için şimdilik bu kadarıyla iktifâ ediyoruz. Bununla birlikte tekkenin son postnişîninin ise Şeyh Salâhî Efendi olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁶

II. Sivâsî Tekkesi Hazîresi'nde Medfûn Bulunanlar

Sivâsî Tekkesi'nde, Abdülmecid Sivâsî ve Abdülahad Nûrî'nin türbelerinin etrafında geniş bir hazîre yer almaktadır. Mezkûr tekkenin hazîresinde isimleri tesbit edilebilenlerden medfûn bulunanlar şunlardır: Şeyh Abdüssamed Efendi (ö.1067/1656), Abdülahad Nûrî'nin halîfesi Çarşamba Mehmed Ağa Tekkesi şeyhi Esircizâde Hüseyin Efendi (ö.1105/1693), Mehmed Ağa Tekkesi şeyhi Seyyid Mehmed Şerâfeddin Efendi (ö.1177/1763), Mustafa Efendi (ö.1102/1690), Bülbülcüzâde Abdülkerîm Fethi Efendi, onun oğlu Abdurrahim Münib Efendi (ö.1125/1713), Şeyh Hüseyin Mazlûm Efendi, Sivâsîzâde Mehmed Emîn Efendi (ö.1119/1707) Şeyh Abdülmecid Efendi (ö.1130/1717), Şeyh Mehmed Efendi (ö.1165/1751), Şeyh Seyyid Ahmed Efendi (ö.1245/1829), Şeyh Mehmed Efendi (ö.1151/1738), Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu

⁶⁴ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, s. 356.

⁶⁵ Nuri Özcan, "Ahmed Vefkî Efendi, *DİA*, c. 2, s. 158; Suphî Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Mûsikîsi*, c. 3, İstanbul, 1933, ss. 78-79; Baz, *Abdülahad Nûrî-i Sivâsî*, s. 165.

⁶⁶ Tanman, "Sivâsî Tekkesi", *DİA*, c. 37, s. 288.

Yahyâ Efendi (ö.1165/1751), Mehmed Nûrî Efendi (ö.1234/1818), Şeyh Mehmed Hâşim Çelebi Efendi (ö.1258/1842), Mehmed Şükrü Efendi (ö.1283/1866), Mehmed Şükrü Efendi'nin oğlu Şeyh Mehmed Nûreddîn Efendi (ö.1293/1876), Ali Rızâ Efendi (ö.1306/1888).⁶⁷

Bu isimler dışında Mehmed Ağa, Ferrûh Kethüdâ ve Yahyâzâde gibi diğer tekkelerin postnişînlerine ait kabirler de mezkûr tekkenin hazîresinde bulunmaktadır.⁶⁸ M. Baha Tanman, söz konusu isimlerin tekkenin meşîhatını üstlenmiş olmalarının ihtimâl dâhilinde olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁹ Ona göre, Sivâsî tarîkatına mensup şeyhlerinin buraya defnedilmiş olması, mezkûr tekkenin Sivâsîliğin merkezi olduğunun bir göstergesidir.⁷⁰

III. Sivâsî Tekkesi'nde Temsil Edilen Tarîkat Kolu

Şemseddîn Ahmed Sivâsî (ö.1006/1597)'nin ismine nispet edilen Şemsiyye, Halvetîliğin kollarından biridir. Söz konusu tarîkatın tek şûbesi olan Sivâsîlik, başlangıçta Şemsiyye'nin İstanbul'daki temsilcisi iken sonradan müstakil bir tarîkat kolu olarak faaliyetlerine devam etmiştir.⁷¹

Abdûlmecid Sivâsî'nin III. Mehmed (1595-1603) tarafından İstanbul'a davet edilmesi ile Halvetîliğin Şemsî kolu, taşradan merkeze taşınmıştır. Böylece tarikat, daha geniş alana yayılma imkânı bulmuştur. Sonraki yıllarda Abdûlahad Nûrî (ö.1061/1650)'nin yürüttüğü faaliyetlerle Sivâsîlik, İstanbul'da etki alanını arttırmıştır. Şemseddîn Sivâsî'nin adına izâfeten kurulan Şemsîlik ise, faaliyetlerini Anadolu'da aynen devam ettirmiştir.⁷²

Bazı kaynaklarda "Nûrî" mahlasına izafeten Şeyh Abdûlahad Nûrî'nin "Nûriyye"nin kurucusu olduğu ifade edilmektedir.⁷³ Burada Nûriyye'den maksadın Sivâsiyye olduğu anlaşılmalıdır.

Her tarîkatta olduğu gibi, Sivâsîlik'te de bu yola girmek isteyenlere, önce tevbe etmeleri telkin edilir. Sonrasında kalbin tasfiyesi ve tezkiyesi için gerekli olan tevhid zikri verilir. İnsanı daima kötülüğe yönelten

⁶⁷ Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yay., 2009, c. 2, ss. 546-547.

⁶⁸ Tanman, "Sivâsî Tekkesi", *DBİA*, c. 7, s. 16.

⁶⁹ Tanman, "Sivâsî Tekkesi", *DBİA*, c. 7, s. 16.

⁷⁰ Tanman, "Sivâsî Tekkesi", *DBİA*, c. 7, s. 16; Baz, *Abdûlahad Nûrî*, s. 217.

⁷¹ Gündoğdu, *Abdûlmecid Sivâsî*, ss. 174-175.

⁷² Işın, "Abdûlahad Nûrî", *DBİA*, c. 1, İstanbul, 1993, s. 21.

⁷³ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, c. 3, 376.

“nefs-i emmâre”nin ıslah edilebilmesi için “cû”, “seher”, “halvet”, ve “sukût” durumları mürîde tavsiye edilir.⁷⁴

Sivâsîliğin âdâb ve erkânına dâir husûslardan bazıları ise şunlardır: Tarîkate intisâb eden mürîd, devamlı abdestli ve zikir hâlinde bulunmalı, vakit namazlarını mümkün mertebe cemaâtle kılmalı, teheccüd namazına özellikle dikkat etmeli, teheccüd namazından sonra “Yâsîn-i şerîf” ve “Vird-i settâr” okumalı, sabah namazını kıldıktan sonra, güneş doğunca ya kadar zikre devam etmeli, güneş doğduktan sonra iki rekât “İşrâk namazı”nı kılmalıdır. Sonrasında sekiz rek’at “Duhâ namazı”nı kılmalı ve her rek’atta “Kevser sûresi”ni yedi defa okumalı, akşam namazının ardından güneş battıktan sonra altı rek’at “Evvâbîn namazı”nı, iki rek’at da kabrin nûr olması için namaz kılmalıdır. Bu namazdan sonra yüz defa “Fâtîha sûresi”ni okumalı, mümkün olduğunca “Tesbih namazı” kılmalı, günlük olarak her gün *Kur’ân-ı Kerîm*’den yüz âyet okumalı, “İhlâs sûresi”ni yüz defa okumalı, Hz. Peygamber’e yüz defa “Salavât-ı şerîfe” getirmeli, mümkün mertebe bol miktarda “İstiğfâr” çekmeli, mübârek günlerde özellikle üç aylarda, şevval ayının ilk altı gününde, zilhicce ve muharrem aylarının onuncu günlerinde, ayrıca her ayın on iki, on üç, on dört, on beşinci günleri ile haftanın pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmalıdır.⁷⁵

Cehrî zikri esas alan Halvetî tekkelerinde, “darb-ı esmâ” ve “devrânî hadra” gibi isimler altında haftanın belli günlerinde şu zikir usûlü icrâ edilirdi: Toplu olarak yapılan zikirde tarîkate mensup olanlar, zikir halkasının sağ tarafına otururken, tarîkat müntesibi olmayanlar ise halkanın soluna otururdu. Şeyhin idare ettiği komutla ayakta ve oturarak yapılan zikirden sonra devrâna başlanırdı. Zikir esnasında ilâhiler okunurken, zikrin hareket ve canlılığını arttırması için ney, kudüm ve def gibi muhtelif mûsikî âletleri kullanılırdı.⁷⁶ Devrân, ayakta topluca sağa, sola yürüyerek yapılır ve sonrasında ise kibleye karşı oturulur, mâsivâyı tamamen gönülden çıkardıktan sonra huzûr-i ilâhîde bulunma edebi içerisinde “İstiğfâr” cümlesi yüz defa tekrar edilir, ardından yüz defa “Salavât” getirilir ve zikre başlanırdı. Sonrasında zikrin derinliği ve rûhânî boyutu artınca, kalp zikri ile otuz üç defa veya yüz atmış beş defa

⁷⁴ Abdülmecid Sivâsî, *Miskâlu'l-Kulûb*, İÜ Ktp.,T.Y. nr. 2311, vr. 4b-5a’dan naklen Baz, *Abdülâhad Nûrî*, s. 175.

⁷⁵ Baz, *Abdülâhad Nûrî*, ss. 176-177; Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: MÜİF Yay., 1994, ss. 483-484.

⁷⁶ Süleyman Uludağ, “Halvetiyye”, *DİA*, c. 15, İstanbul, 1997, s. 394.

“Kelime-i tevhid” tekrar edilir, “İsm-i celâl” sözcüğünün ardından şeyhin gösterdiği usûlde “Esmâ-i seb’a”ya sırasıyla devam edilirdi. Daha sonra yüz defa “İstiğfar”, yüz defa “Salavât” getirilerek âyin tamamlanırdı.⁷⁷ Bu belirtilenlerin dışında Halvetiliğin muhtelif şûbeleri arsında zikir usûllerinde uygulamadan kaynaklanan birtakım değişiklikler olabilmektedir. Sivâsî Tekkesi’nde buna benzer zikir meclislerinin tertiplenmiş olması muhtemeldir.

Mânevî ve rûhânî iklimin daima canlı olarak yaşandığı Osmanlı toplumunda tekke ve tarîkatlar dîni, sosyo-kültürel her yönden bulunduğu yerin gündelik hayatına dinamizim ve renk katmıştır. Bu anlamda İslâm dünyasında en yaygın tarîkatlardan biri olan Halvetiliğe bağlı Şemsiyye şûbesinin Sivâsiyye kolu, Sivâsî Tekkesi’nde sürdürdüğü tarîkat faaliyetleri ile geniş kitleler üzerinde etkili olmuştur.

Sonuç

Sivâsî Tekkesi, geçirdiği tarihî, sosyal, kültürel-mimarî gelişim sürecinde oldukça hızlı bir değişime uğramış, fizikî olarak, bina ve eklenti bakımından günümüze ulaşamamıştır. Bugünkü hâliyle tekkeye ait olarak ziyarete açık iki türbe ve hazîre kısmı kalmıştır.

Halvetiliğin Şemsiyye kolunun tek şubesi olan ve Sivâsiliğe mensup olan tekke, tarîkatın iki önde gelen şeyhi Abdülmecid Sivâsî ve Abdülahad Nûrî’nin türbelerinin burada bulunması hasebiyle, mezkûr tarîkatın âsitânesi konumundadır.

Postnişinleri tespit edilemediği için, bazı araştırmacılar tarafından tekke konumunda olmadığı ifade edilmiş olsa da tekkenin türbe ve hazîre kısmında medfûn bulunan şeyh ve dervişlerin tekkede etkili olduğunu söyleyebiliriz. Kaldı ki her tekkenin meşîhat listesi mevcut değildir.

İlke ve esaslarıyla her sınıftan insana hitab etmesi, farklı kültür toplumlarının rûhî ve mânevî ihtiyaçlarına cevap vermesi hasebiyle Halvetilik ve kolları, yüzyıllar boyunca Anadolu ve İstanbul’daki etkinliğini tekkelerin kapatıldığı son döneme kadar devam ettirmiştir. Dolayısıyla Sivâsiliğin anlayış ve terbiyesinin tekkenin kurulduğu XVII. Yüzyıldan 1925 yılına kadar etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Tarîkatların en önemli gayesi, insanları mânevî eğitim metodlarıyla en güzel şekilde yetiştirerek, “İnsân-ı Kâmil” olgunluğuna ulaştırmaktır.

⁷⁷ Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, ss. 461-462.

Bu mânâda Abdülmecid Sivâsî, sonrasında yeğeni Abdülahad Nûrî ve halîfeleri, önceleri Sivas ve yöresinde etkili olan Halvetîliğin Şemsiyye kolunun İstanbul, Anadolu ve Balkanlarda geniş kitlelere yayılmasında etkili olmuştur. Sonradan müstakil tarîkat kolu hâline gelen Sivâsîlik, Abdülahad Nûrî'nin halîfeleri vâsıtasıyla XVII. Yüzyılda oldukça yayılmıştır. Fakat sonraki yüzyıllarda Sivâsîliği temsil eden şeyhlerin giderek azaldığı görülmüştür.

Sivâsîlik Abdülmecid Sivâsî'ye değil de Abdülahad Nûrî'ye izâfe edilmektedir. Bunun sebebi Abdülahad Nûrî'nin Halvetîliğin Şemsiyye kolunu, İstanbul'da daha geniş kitlelere yaymış olmasıdır.

Abdülmecid Sivâsî ve Abdülahad Nûrî'nin hem ilim ehli olması hem de Osmanlı sultanları ile irtibat hâlinde olması hasebiyle Sivâsîlik, ulemâ ve umerâ arasında etkili olmuştur. Dolayısıyla Abdülmecid Sivâsî ve Abdülahad Nûrî'nin mutasavvıf ve ilim adamı kimliğinin yanında siyâsî yönden de üstün bir dehâ olduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân ve Sünnet merkezinde yaptıkları irşâd çalışmaları ile Kadızâdelilerin tasavvufa dair olumsuz söylemlerine engel olmuşlardır.

Kaynakça

- Aynur, Hatice, "Sâliha Sultan'ın Düğün Töreni ve Şenlikleri", *Târih ve Toplum*, c. 11, sayı: 61, 1989, ss. 30-39.
- Ayvansarâyî, Hüseyin, *Mecmûa-i Tevârih*, haz. Fahri Ç. Derin, Vahid Çabuk, İÜ. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1985.
- Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, Ankara, 1951.
- Bandırmalizâde Seyyid Ahmed Münîb Üsküdârî, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul, 1307 (1889).
- Baz, İbrahim, *Abdülehad Nûr-î Sivâsî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yay., 2007.
- Çetin, Atilla, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkâhlar Hakkında 1199 (1784) Târihli Önemli Bir Vesika", *Vakıflar Dergisi*, sayı: 13, Ankara, 1981.
- Eraydın, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, MÜİF Yay., İstanbul, 1994.
- Ezgi, Suphî, *Nazarî-Amelî Türk Mûsikîsi*, İstanbul, 1933.
- Gündoğdu, Cengiz, "Sivâsî Abdülmecid", *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 37, İstanbul, 2009, ss. 286-287.

- _____, "XVII. Yüzyılda Eyüp Sakini Bir Halvetî Şeyhi, Abdülmecîd Sivâsî (Hayatı, Hizmeti ve Misyonu)", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu*, Eyüp Belediyesi Kültür Yay., c. 8, ss. 278-293.
- _____, XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münasebetleri Açısından Sivâsîler ve Kadızâdeliler Mücadelesi, *İLAM*, c. 3, sayı: 1 (Ocak- Haziran 1998), ss. 37-72.
- _____, "Eyüp'te Medfûn Bir Halvetî-Sivâsî Şeyhi Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu*, c. 9, Eyüp Belediyesi Kültür Yay., ss. 314-321.
- _____, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecîd Sivâsî Hayatı Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2000.
- Haskan, Mehmet Mermi, *Eyüp Sultan Târîhi*, Eyüp Belediyesi Kültür Yay., İstanbul, 2009.
- Heyet, "Abdülmecîd-i Sivâsî", *İstanbul Kültür Sanat Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul, 1982, s. 205.
- Işın, Ekrem, "Abdülmecîd Sivâsî", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul, 1993, ss. 52-53.
- _____, "Abdülehad Nûrî", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul, 1993, ss. 21-22.
- Kehhâle, Ömer Rıza, *Mu'cemü'l-Müellifîn Terâcimi Musannif'l-Kütübi'l-Arabiyye*, Beyrut, ts.
- Koçu, Reşad Ekrem, "Dergâhlar", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 8, İstanbul, 1966, ss. 4476-4484.
- _____, "Abülehad Nûrî Efendi", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul, 1958, s. 57.
- _____, "Abdülmecid Efendi", *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul, 1946, s.101.
- Mehmed Nazmî Efendi, *Hediyetü'l-İhvân*, Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi, nr. 495.
- Mustafa Naîmâ Efendi, *Naîmâ Târîhi Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsati Ahbari'l-Hâfikayn*, İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, 1967.
- Sâmî, Şemseddin. "Eyüp", *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1314.
- Süreyyâ, Mehmed. *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1308.

- Şeyhî Mehmed Efendi, *Şekâik-i Nûmaniyye ve Zeyilleri "Vekâyiü'l-Füdalâ"*, (nşr. Abdulkadir Özcan), İstanbul, 1989.
- Tanman, M. Baha. "Sivâsî Tekkesi", *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 37, İstanbul, 2009, ss. 288-289.
- _____, "Sivâsî Tekkesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul, 1994, ss. 16-17.
- Telci, Cahit. "İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Târihli Bir İstatistik", 50. *Yıl Atatürkçülük Armağanı*, İzmir: Akademi Kitabevi, 1994.
- Uludağ, Süleyman. "Halvetiyye", *Diyânet İslâm Ansiklopedisi*, c. 15, İstanbul, 1997, ss. 393-395.
- Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr fî Şerh-i Esmâ-ı Esrâr*, 1348/1929, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar, nr. 2305-2309.